

УДК 342.9

Звенигородський О. М.,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології, Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна;

Карелін В. В.,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології, Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна

ПОРІВНЯЛЬНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ПЕРСОНАЛУ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ ТА ФЕДЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛІКИ НІМЕЧЧИНИ

У статті наведено порівняльний аналіз особливостей освіти та підвищення кваліфікації персоналу пенітенціарних систем України та Федеративної Республіки Німеччини. Розглянуто стандарт вищої юридичної освіти щодо підготовки майбутніх пенітенціаріїв. Акцентовано увагу, що одним із факторів формування спеціальних компетентностей є зворотній зв'язок курсантів та слухачів з носіями професійної діяльності у правоохоронній сфері, що базується на обміні знаннями, формуванні критичного мислення та аналітичними здібностями.

Здійснено аналіз підбору, підготовки та перепідготовки персоналу пенітенціарної системи Федеративної Республіки Німеччини. Зокрема, встановлено, що підбір персоналу забезпечується централізованими комісіями з набору персоналу у федеральних землях або через конкретні виправні установи. Зазначено, що у пенітенціарній системі Німеччини основну роль відіграють спеціальні центри перепідготовки персоналу, які оцінюють соціальну компетентність кандидата і визначають його придатність до подальшої професійної діяльності.

Ключові слова: пенітенціарна система, персонал, система освіти, підвищення кваліфікації, компетентність.

Постановка проблеми. Питання професійної підготовки пенітенціарного персоналу є актуальними в усьому світі, оскільки саме підготовка співробітників до служби здебільшого визначає ефективність їх подальшої діяльності і, як наслідок, спокій у державі.

Як правило, підготовка персоналу пенітенціарної системи у більшості країн світу знаходиться у сфері впливу державної політики щодо виконання кримінальних покарань. Основними формами такої підготовки слід вважати власне освітню сферу, де майбутній пенітенціарій отримує базову юридичну освіту, що є

фундаментом майбутньої професії, а також систему безперервного вдосконалення своїх компетентностей через систему підвищення кваліфікації.

Державна політика України в освітній сфері спрямована на подальший розвиток юридичної освіти з підготовки правника відповідно до його фундаментальної ролі – утверджувати верховенство права через захист прав і свобод людини. Такий розвиток має здійснюватися шляхом гарантування якості правничої освіти не тільки в академічному середовищі, але й у різних виявах підвищення кваліфікації персоналу пенітенціарної системи (первинної підготовки, підвищення кваліфікації, стажування тощо).

Становлення спеціалістів пенітенціарної системи виступає як процес складний та тривалий і залежить як від відповідних якостей персоналу, так і від вміння швидко адаптуватися до професійної діяльності. Це свідчить про актуальність і необхідність дослідження проблем підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації персоналу органів та установ виконання покарань і зумовлює необхідність розгляду особливостей підготовки пенітенціаріїв через заклади освіти та систему підвищення кваліфікації в Україні та Федеративній Республіці Німеччині як однієї з найуспішніших країн Західної Європи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми юридичної освіти майбутніх пенітенціаріїв, вдосконалення їхніх компетентностей через систему підвищення кваліфікації розглядалися у працях К. Автохова, П. Біленчука, І. Богатирьова, О. Бондарчук, В. Бадири, А. Галая, Т. Денисової, О. Джузи, О. Дуки, В. Дрижака, С. Зливка, І. Іванькова, В. Каоеліна, І. Копотуна, О. Колба, О. Литвинова, О. Олійника, М. Ребкала, М. Пузирьова, М. Сикала, А. Степанюка, О. Ткаченка, О. Тогочинського, С. Чебоненка, О. Шкути, І. Яковець, Д. Ягунова, О. Янчука.

Формулювання цілей статті полягає у проведенні порівняльного аналізу актуальних питань професійної освіти, підбору, підготовки та перепідготовки персоналу пенітенціарної системи в Україні та Федеративній Республіці Німеччині.

Виклад основного матеріалу. Стандарт юридичної освіти має забезпечувати у системі освіти (студентів, курсантів) та під-

вищення кваліфікації пенітенціаріїв (слухачів) формування інтегральної, загальної і спеціальної компетентностей. Якщо загальні компетентності охоплюють сприйняття світоглядних та морально-етичних цінностей, широку соціально-гуманітарну ерудованість і усвідомлення мультикультурного розмаїття сучасного життя, то спеціальні компетентності охоплюють теоретичні і прикладні знання про природу і призначення права, його доктрини, принципи та інститути, а також уміння і навички у процесі правозастосування [1].

На сьогодні в Україні близько 200 вищих навчальних закладів різних форм власності та умов навчання здійснюють підготовку юристів. Однак, на думку багатьох правників, сама система підготовки не набула тих бажаних якісних характеристик, які дозволили б поставити її в один ряд із аналогічними системами більшості країн світу, посісти належне місце у форматі міжнародної співпраці та конкуренції у сфері освітянських правових послуг [2, с. 276].

На порядку денному стоїть питання підготовки юриста нової генерації, що здатен гнучко інтегруватися в ту чи іншу сферу юридичної діяльності, сприйняти та втілити у практику зростаючий обсяг масиву нормативних актів та наукових знань, поглиблювати фахову спеціалізацію (спеціальну компетенцію) [3, с. 7].

Як відомо, основними принципами дидактики вищої школи є: забезпечення органічної єдності теоретичної і практичної підготовки фахівців вищої кваліфікації; систематичності і послідовності; поєднання конкретного і абстрактного; ґрунтовності знань [4, с. 71–73].

Практичне спрямування юридичної освіти може здійснюватися шляхом збільшення в навчальних планах академічних годин на практичні заняття, наповненням їх новим змістом, застосуванням інноваційних освітніх технологій, ефективної організації проходження практики, створенням при юридичних навчальних закладах юридичних клінік тощо.

На думку П. Біленчука, потреба синтезу й інтеграції сучасних знань стала найважливішою умовою для фахової підготовки юристів з метою подальшого розвитку та ефективного вдосконалення окремих сфер правосуддя і судочинства: конституцій-

ного, цивільного, господарського, адміністративного, кримінального, ювенального, пенітенціарного [5, с. 6].

Одним із напрямів досягнення спеціальних компетентностей у сфері юридичної діяльності є відкриття нових спеціалізацій, оскільки це сприяє підготовці висококваліфікованих юристів нової генерації, які повинні забезпечувати світоглядні й конституційні принципи життєдіяльності суспільства з метою розбудови правової держави в Україні.

Ефективність виконання завдань, які поставлені перед Державною кримінально-виконавчою службою України (далі – ДКВС України), визначальним чином залежить від результативності та рівня роботи органів і установ виконання покарань. Імідж пенітенціарної служби формується на основі уяви широкого кола громадськості та залежить від кадрового потенціалу органів і установ виконання покарань: від професіоналізму, вміння працівників реалізовувати завдання, покладені на них державою, моральних та особистих якостей осіб рядового та начальницького складу, їх рівня культури, здатності працювати з людьми тощо [6, с. 79].

Формування особи співробітника пенітенціарної системи починається з етапу оволодіння професійними знаннями і вміннями, а також правового виховання курсанта, слухача. Вагома роль у цьому напрямку відводиться особливостям соціокультурного середовища навчального закладу, де проходить становлення і розвиток професійно важливих якостей співробітників. До заходів, спрямованих на формування професійної правосвідомості, якостей, які сприятимуть формуванню антикорупційної поведінки, можна віднести: проведення інформаційно-виховної роботи, реалізацію заходів щодо патріотичного виховання, вивчення морально-етичних норм професійної діяльності тощо [7, с. 128].

Сучасна система освіти, підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації персоналу ДКВС України має такі структурні підрозділи:

- Академія Державної пенітенціарної служби;
- Інститут кримінально-виконавчої служби;
- Білоцерківський центр підвищення кваліфікації персоналу ДКВС України;

– Дніпровський центр підвищення кваліфікації персоналу ДКВС України;

– Хмельницький центр підвищення кваліфікації персоналу ДКВС України.

У кожному із зазначених навчальних закладів і центрів зібрано унікальний досвід роботи, ефективні форми та методи виховної діяльності, які дозволяють вирішувати цілий комплекс актуальних завдань з професійної підготовки та перепідготовки управлінського персоналу органів та установ виконання покарань [8, с. 195].

Працівники органів та установ виконання покарань, які проходять підготовку та перепідготовку в зазначених навчальних закладах і центрах, за рахунок інтеграції різних видів науководослідної діяльності, інноваційного навчального процесу, застосування сучасних освітніх технологій, підвищення значення самостійної роботи, практико орієнтованості в освітній діяльності отримують можливість для формування ключових загальнокультурних і професійних компетентностей [8, с. 196].

Професійна підготовка співробітників кримінально-виконавчої системи України являє собою чітко регламентований відомчими нормативними актами організований та цілеспрямований процес, у ході якого вони отримують вміння і навички, необхідні для успішного виконання службових обов'язків на посаді, що обіймають [8, с. 184].

Зокрема, в Академії Державної пенітенціарної служби (далі – Академія), що є провідним спеціалізованим вищим юридичним навчальним закладом нещодавно було ліцензовано такі нові спеціальності, як «Психологія», «Цивільна безпека», «Економіка». Це зумовлено тими обставинами, що в пенітенціарній сфері є напрями, що потребують працівників із забезпечення економічної діяльності кримінально-виконавчих установ, психологів, педагогів тощо [9, с. 45].

Отже, крім підготовки фахівців у напрямку 081 «Право», Академія здійснює підготовку спеціалістів різних напрямків у пенітенціарній сфері щодо виконання покарань, пов'язаних та непов'язаних з позбавленням волі.

Перебуваючи у підпорядкуванні Міністерству юстиції України, Академія має тісний практичний зв'язок з установами виконання покарань, де проходять практичні заняття та різні види навчальної практики та стажування, а також здійснює підвищення кваліфікації співробітників пенітенціарних установ, що запрошуються на науково-практичні семінари та заняття зі студентами й курсантами. Тобто одним із факторів набуття відповідних спеціальних компетентностей є зворотний зв'язок студентів і курсантів з носіями професійної діяльності у пенітенціарній сфері, який базується на обміні знань, формуванні критичного мислення під час вирішення практичних ситуацій, набуття навичок порівняльного аналізу тощо [9, с. 46].

Майбутні випускники Академії проходять практику не тільки в установах виконання покарань, але й у судах, правоохоронних органах, органах юстиції, нотаріатах, адвокатських бюро, юрисконсультами тощо.

Крім зазначеного, практичне спрямування навчання юристів-пенітенціаріїв в Академії реалізується через запровадження у навчальних програмах нових законів та законопроектів, практики Європейського суду з прав людини, інформаційних листів вищих спеціалізованих судів, нормативних актів Міністерства юстиції України, судових рішень судів загальної юрисдикції, судової та відомчої аналітики, статистики тощо [9, с. 47].

Однією з найбільш вдалих форм практично спрямованого навчального процесу є юридична клініка, що створена при Академії. Основою її функціонування є синтез інтересів громадян, що потребують правової допомоги і не можуть сплатити послуги адвоката та студента (курсанта, молодого викладача, аспіранта), які зацікавлені в отриманні практичних навичок, що сприятимуть у майбутньому їхньому працевлаштуванню і подальшій кар'єрі [9, с. 46].

Натомість у Федеративній Республіці Німеччини (далі – ФРН) професійний підбір, підготовка та перепідготовка пенітенціарного персоналу має свої особливості.

У ФРН усі федеральні землі мають свої центри підготовки в'язничного персоналу, і з точки зору фінансової доцільності, невеликі федеральні землі співпрацюють з більш розвинутими з

питань підготовки персоналу. Деякі федеральні землі створюють централізовані комісії з набору персоналу, що звільняє виправні установи від проведення зазначеної роботи на місцях, але часто приводить до призначення нових працівників на роботу в установу, віддалену від місця їх проживання. В інших федеральних землях набір персоналу проводиться індивідуально в конкретній виправній установі, а відібрані кандидати направляються в міністерство для оформлення в ту установу, в якій вони проходили конкурсний відбір на посаду [10, с. 36].

Вимоги до кандидатів на посади у виправних установах відповідають визначеній віковій категорії: від 18 до 32 років. Причиною такого обмеження є можливість для співробітників заробити максимальну пенсію в 60 років. Кандидати заповнюють спеціальну анкету, в якій вказують додаткову інформацію щодо своєї освіти, місць роботи, професійних навичок. Вони повинні обов'язково мати закінчену професійну чи вищу освіту [10, с. 37].

Початкова підготовка триває два роки, включаючи перші три місяці в навчальному центрі, потім починається практика в двох виправних установах різних рівнів. Закінчується навчання заключним шестимісячним курсом, що проводиться у навчальному центрі з підсумковим випускним екзаменом з теорії і практики в усній та письмовій формах. Метою системи підготовки кадрів є досягнення професійного володіння будь-якою ситуацією, що може виникнути в стінах виправної установи, незалежно від початкової освіти [10, с. 37].

Основним етапом процедури вступу на роботу є центр, що дає оцінку соціальної компетентності кандидата. Перед групою кандидатів ставиться завдання знайти вирішення проблеми. За ними спостерігає відбіркова комісія, до складу якої входять психологи, педагоги, практичні працівники. Вона оцінює виконання кандидатами поставленого завдання, їх вміння подати себе, здатність до спілкування і роботи в команді [10, с. 37].

Існують такі критерії відбору: бажання працювати у в'язничній системі; належна фізична та психологічна форма; високі розумові здібності, готовність взяти на себе відповідальність; вихованість і товариськість; розуміння вимог безпеки; навички спілкування і вміння працювати в команді; вміння вихо-

дити з конфліктних ситуацій та сприймати критику; вміння не тільки тримати дистанцію під час спілкування із в'язнями, але і вміння встановлювати контакт; вміння адекватно реагувати на непередбачені ситуації; готовність до застосування сили чи зброї; вміння не зловживати своїми повноваженнями; поняття субординації поряд із вмінням висловити свою думку та відстояти її тощо [10, с. 38].

Висновки. Таким чином, у навчальних закладах ДКВС України впроваджується дієвий механізм організації практичної підготовки юристів-пенітенціаріїв, який буде здатний забезпечити потреби пенітенціарної системи у фахівцях нової генерації.

Здійснивши порівняльний аналіз системи підвищення кваліфікації компетентностей персоналу пенітенціарних систем України та ФРН, ми дійшли висновку, що на сьогодні наша держава проводить удосконалення системи підбору та професійної підготовки кадрів у зазначеній сфері, який ми вбачаємо у формуванні нового розуміння системи виконання покарань яка базується на європейських орієнтирах. Крім того, необхідно зазначити, що забезпечення потреб пенітенціарної системи в кваліфікованих спеціалістах нової формації потребує пошуку нових форм в організації навчального процесу, використання практичного досвіду та максимального наближення процесу навчання до реальних умов служби. При цьому необхідно усвідомлювати, що заключною стадією в процесі формування професійно-правових якостей майбутніх пенітенціаріїв далеко не завжди є момент закінчення навчального закладу. Скоріше за все, мету можна вважати досягнутою у тому випадку, якщо випускник у подальшому буде виявляти стійкий інтерес і потребу в постійному вдосконаленні отриманих ним правових знань і прагнути будувати свою професійну діяльність відповідно до принципів та ідей права, а вимог законів, європейської практики виконання покарань та поведження із засудженими.

Констатуємо, що на теперішній час проходить процес подальшого становлення системи підвищення кваліфікації персоналу ДКВС України на основі запровадження європейських стандартів та вимог до персоналу пенітенціарної системи, визначення

пріоритетів підвищення кваліфікації за посадами, змістовного поєднання досягнень науки та практики в навчальному процесі.

Список використаних джерел

1. Вдосконалення правничої (юридичної) освіти для фахової підготовки правника відповідно до європейських стандартів вищої освіти та правничої професії: проект Концепції Міністерства освіти та науки України. URL: [http://mon.gov.ua/activity/education/vishha/konczepczia-vdoskonalennya-pravnichoyi-\(yuridichnoyi\)-osviti-dlya-faxovoyi-pidgotovki-pravnika-vidpovidno-do-evropejskix-standartiv-vishhoyi-osviti.html](http://mon.gov.ua/activity/education/vishha/konczepczia-vdoskonalennya-pravnichoyi-(yuridichnoyi)-osviti-dlya-faxovoyi-pidgotovki-pravnika-vidpovidno-do-evropejskix-standartiv-vishhoyi-osviti.html) (дата звернення: 21.12.2018).
2. Задосяний М. Т., Оксьом І. Г. Сучасні підходи щодо модернізації юридичної освіти в Україні. *Публічне право*. 2012. № 4 (8). С. 276–284.
3. Біленчук П. Д. Підготовка юристів нової генерації. Світовий досвід та реалії українського класичного університету. *Віче*. 2013. № 22. С. 6–8.
4. Гладуш В. А. Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія: навч. посіб. Дніпропетровськ, 2014. 416 с.
5. Біленчук П. Д. Концептуальні засади забезпечення органів кримінального судочинства новітніми засобами пізнання. *Віче*. 2013. № 12. С. 5–7.
6. Дука О. А. Здійснення професійної підготовки пенітенціарного персоналу у відомчих навчальних закладах Державної пенітенціарної служби. *Юридична психологія та педагогіка*. 2014. № 1. С. 79–90.
7. Борзенко Ю. А. Антикоррупционное образование курсантов. *Вестник Кузбасского института*. 2013. № 4 (17). С. 127–130.
8. Карелін В. В. Адміністративно-правові режими та їх реалізація у сфері організації виконання покарань: монографія. Харків: Право, 2018. 360 с.
9. Звенигородський О. М. Практична спрямованість підготовки сучасного юриста-пенітенціарія як фактор компетентності: Scientific and pedagogic internship «Higher education institutions as a medium for the formation of a new generation of lawyers»: Internship proceedings, June 11–15. Sandomierz, 2018. С. 45–47.
10. Гришко А. Я. Исполнение наказания в виде лишения свободы в Германии (на примере федеральной земли Бавария). *Ведом. уголовно-исполнительной системы*. 2010. № 4. С. 36–38.

Zvenyhorodskiy O.,

PhD in Juridical Sciences, Associate Professor of Criminal
and Penal Law, Criminology Department,
Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine;

Karelin V.,

PhD in Juridical Sciences, Associate Professor of Criminal
and Penal Law, Criminology Department,
Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine

COMPARATIVE ASPECTS OF PREPARATION OF PENITENTIARY SYSTEM PERSONNEL BY THE EXAMPLE OF UKRAINE AND THE FEDERAL REPUBLIC OF GERMANY

The article addresses to the comparative analysis of the educational features and personnel professional development of penitentiary systems of Ukraine and the Federal Republic of Germany. The standard of higher legal education of future penitentiaries in Ukraine is revealed. The conformity with the standard of higher legal education of future penitentiaries in Ukraine in higher educational establishments of the Ministry of Justice of Ukraine and the need to build the training system for staff of the State Criminal-Executive Service of Ukraine on their basis are considered. It is stated that one of the directions of achieving special competences in the field of legal education for the training of personnel of the penitentiary system is the opening of new specializations, which will facilitate the training of highly skilled specialists.

The article focuses on the fact that one of the factors for acquiring appropriate specialist competencies is the feedback of cadets and students with the professional activity in the law enforcement which is based on the knowledge exchange, the formation of a critical thinking and comparative analysis skills.

The selection, training and retraining of personnel of the penitentiary system of the Federal Republic of Germany is analysed. In particular, it is found that the personnel selection is proposed by centralized commissions of personnel selections in federal states or through specific correctional institutions. In the penitentiary system of the Federal Republic of Germany the main role is played by special retraining centers that assess the social competence of the candidate and determine its eligibility for further professional activities.

It was stated that ensuring the needs of the penitentiary system in qualified specialists of the new formation in Ukraine requires the search for new forms in the organization of the educational process, the use of practical experience and maximum approximation of the academic process to the real conditions of service in the Department of Criminal-Executive Service of Ukraine.

Key words: *penitentiary system, personnel, professional development, competence.*

References

1. *Proekt Kontseptsii vdoskonalennia pravnychoi (iurydychnoi) osvity dlia fakhovoi pidhotovky pravnyka vidpovidno do yevropeiskykh standartiv vyshchoi osvity ta pravnychoi profesii* (2018), Ministerstvo osvity ta nauky Ukrainy corporate website, available at: [http://mon.gov.ua/activity/education/vishha/konczepczyia-vdoskonalennya-pravnychoyi-\(yuridichnoyi\)-osviti-dlya-faxovoyi-pidgotovki-pravnyka-vidpovidno-do-evropejskix-standativ-vishhoyi-osviti.html](http://mon.gov.ua/activity/education/vishha/konczepczyia-vdoskonalennya-pravnychoyi-(yuridichnoyi)-osviti-dlya-faxovoyi-pidgotovki-pravnyka-vidpovidno-do-evropejskix-standativ-vishhoyi-osviti.html) (accessed: 21.12.2018).
2. Zadoianyi, M. T. and Oksom, I. H. (2012), “Suchasni pidkhody shchodo modernizatsii yurydychnoi osvity v Ukraini”, *Publichne pravo*, No. 4 (8), pp. 276–284.
3. Bilenchuk, P. D. (2013), “Pidhotovka yurystiv novoi heneratsii. Svitovi dosvid ta realii ukrainskoho klasychnoho universytetu”, *Viche*, No. 22, pp. 6–8.
4. Hladush, V. A. (2014), *Pedahohika vyshchoi shkoly: teoriia, praktyka, istoriia*, Dnipropetrovsk, 416 p.
5. Bilenchuk, P. D. (2013), “Kontseptualni zasady zabezpechennia orhaniv kryminalnogo sudochynstva novitnymi zasobamy piznannia”, *Viche*, No. 12, pp. 5–7.
6. Duka, O. A. (2014), “Zdiisnennia profesiinoi pidhotovky penitentsiarnoho personalu u vidomchykh navchalnykh zakladakh Derzhavnoi penitentsiarnoi sluzhby”, *Yurydychna psykholohiia ta pedahohika*, No. 1, pp. 79–90.
7. Borzenko, Y. A. (2013), “Antykorruptsyonnoe obrazovanye kursantov”, *Vestnyk Kuzbasskoho ynstytuta*, No. 4 (17), pp. 127–130.
8. Karelin, V. V. (2018), “Administrativno-pravovi rezhymy ta yikh realizatsiia u sferi orhanizatsii vykonannia pokaran”, *Pravo*, Kharkiv, 360 p.
9. Zvenyhorodskiy, O. M. (2018), “Praktychna spriamovanist pidhotovky suchasnogo yurysta-penitentsiariia yak faktor kompetentnosti”, *Scientific and pedagogic internship «Higher education institutions as a medium for the formation of a new generation of lawyers»: Internship proceedings*, Sandomierz, pp. 45–47.
10. Hryshko, A. I. (2010), “Ispolnenye nakazaniya v vyde lysheniya svobody v Hermanyyi (na prymere federalnoi zemly Bavaryia)”, *Vedom. uholovno-yspolnytelnoi systemy*, No. 4, pp. 36–38.